

حکومهتی ههریّمی کوردستان وهزارهتی پلاندانان بهریّوبهرایهتی گشتی پلاندانانی ستراتیجی

بهریّوهبردنی خاشاك له سهیرانگاكانی ههریّمی كوردستان

توێژهر احمد فتح الله احمد

ناومرۆك ناوهرۆك.....ناوەرۆك..... يوخته..... ييشه کی .... ئامانجەكانى تويْژينەوە........... ييناسهكان ..... جوگرافیای ههریّمی کوردستان .... سهيرانكهران(گهشتياران) .... خوار دەمەنى .... خواردنهوهی گازی ......خواردنه وهی گازی ..... خواردنهوهي كحولي ...... W..... خاشاك ينكهاتهى خاشاك بۆچونى دام و دەزگاكانى حكومەت .... فهرمانگهکانی شارهوانی سهر به وهزارهتی شارهوانی وگهشت وگوزار..... فهرمانگهکانی ژینگه یارپری سهر به دهستهی یاراستن و چاککردنی ژینگه...... فهرمانگهکانی گهشت وگوزار سهر به وهزارهتی شارهوانی وگهشت وگوزار..... ويّنهكان گوزارشت له چي دهكهن؟................. شوێنی کهلهکهکردنی خاشاکی شارهکان(طمر الصحی)...... راسپاردهکان..... ئەم پرسیارانەی لەم توپْژینەوەيە نەتوانراوە وولام بدرینەوە؟...... سهرچاوهکان......سهرچاوهکان.....

پوخته :-

سهرهرای ئهوهش چهندان وینهی فوتوگرافیمان گرتووه له سهیرانگهکان بو روونکردنهوهی کاریگهری کهلهکهبوونی خاشاك تیایاندا که لهم وینانهوه به روونی بومان دهردهگهوی که ئهم دیاردهیه گشتی یه و لهههموو پاریزگاکان هاوشیوهیه. وهجهخت لهسهرکهمی ووشیاری ژینگهپاریزی وگهشتیاری هاولاتیان کراوه کهدهبیته هوی دروست بوونی ئهم دیاردهیه.همروهها وهرگرتنی بوخچوونی فهرمانگهو دام و دهزگاکانی حکومهت لهسهر ئهم دیاردهیه و چونیهتی دانانی میکانیزمی گونجاو بو چارهسهرکردن که له راسپاردهکاندا ئاماژهمان به ههموویان کردووه چونکه بهردهوام بوونی ئهم دیاردهیه کاریگهری نهرینی لهسهر سروشتی کوردستان و کهرتی گهشتیاری و ژیرخانی نهتهوهیی و کهمبوونهوی دهرفهتی کاردهبیت به تایبهت لهم گوندانهی دهکهونه سنووری سهیرانگهکان . ئهگهر وهبهرهینانی تیابکریت ئهوه داهاتی تاکی ئهم ناوچانه بهرزدهبیتهوه وبهدلانیایهوه کاریگهری دهبیت لهسهر کوچی پیچهوانه له شارهوه بو گوند که یهکیکه له ستراتیجیهکانی حکومهتی ههریمی کوردستان.

خلاصة∹

البحث تتناول ظاهرة تراكم النفايات في المناطق السياحية ولهذا الغرض تم اخذ ٢٧٣ عينة عشوائية من العوائل والجاميع السياحية المعاوضة الشاعية الشاعية ١٠٠ مجموعة في المعايف محافظة السليمانية ١٠٠ مجموعة في المعايف محافظة دهوك اضافة الي ٢٤ مجموعة السياحية في المعايف ادارة كرميان) وبمجموع ١٧٩٥ سائح لعرفة كميات المواد الغذائية والمشروبات التي يتم استهلاكها خلال هذة السفرات السياحية اضافة الى كمية الفضلات الناتجة عنها.

وتقدر كمية الفضلات التي تنتشر في حدود هذة المناطق السياحية بحدود ٧٣٥٠ طن سنوية من الفضلات بمعدل

((٣٩٧,٣ غم)) لشخص واحد،والتي تشكل ١٧٣,٣ غم /كم سنويا من المساحة الكلية للاقليم. وتكون نسبة الفضلات المختلفة عن هذة المجاميع من خلال البحث كالاتي:

72٪ مخلفات مواد غذائية، ٢٠٪ قنانى زجاجية، ٤٪ مواد بلاستيكية، ٣٪ مواد معدنية، ١٪ مخلفات ورقية. اضافة الى هذا تم التقاط عديد من الصور فى هذة المصايف لتوضيح تاثيرات السلبية نتيجة تراكم الفضلات. وقد اوضحت هذه الصور ان هذه الظاهرة تتشابه فى كل المحافظات المعنية المافة الى رؤية الدوائر الحكومية حول هذه الظاهرة وكيفية اعداد ميكانيكية مناسبة لمعالجتها كما هى موضحة فى توصياتنا لهذا البحث لان الاستمرار فى عدم معالجة هذه الظاهرة يكون لها تاثير سلبى على طبيعة كوردستان وبالاخص القطاع السياحى فيها اضافة الى تاثيرها على البنية التحتية لها وتقليص فرص العمل خاصة فى القرى التى تقع فيها هذه المصايف

واذا ما تم الاستثمار في هذه المناطق سيؤدى هذا حتما الى رفع دخل الفرد فيها ويؤدى هذا حتما الى الهجرة المعاكسة من المدن الى القرى والتي هي احدى الاوليات استراتجية لحكومة الاقليم كوردستان.

<u>Summary</u>

This study is about waste production in tourism areas. 273 samples randomly taken from families and tourist groups (80 group in Howler governorate, 80 group in Sulaimania governorate, 70 group in Duhok governorate, and 43 group in Garmian district). And the total of 1795 tourists. To see the quantities of food and beverages those are consumed during this tourist trips in addition to the amount of waste resulting there from. The amount of waste, which spread to the borders of these tourist areas up to 7350 tons of waste annually at a rate of((397.3g)) for one person, and that form 173.3 g / km 2 per year of the total surface area of Kurdistan regain. The ratio of waste to be different from these totals through research are as follows;-

%72 Remnants of foodstuffs, 0.20% glass bottles, 0.4% Plastics, 0.3% metal materials, 0.1% waste paper

This was in addition to pick up many of the photos in these resorts to clarify the effects of the negative result of the accumulation of waste. Made it clear these pictures the phenomenon is similar in every governorates concerned, well as vision of the government departments on this phenomenon. How to Prepare a mechanical appropriate processed as described in our recommendations for this search because the continuing failure to address this phenomenon have a negative effect on the nature of Kurdistan, especially the tourism sector where in addition to the impact on the infrastructure and reduce the chances of her work, especially in the villages, which is located where these resorts. If what has been the investment in these areas would lead inevitably to raise the per capita income and this leads inevitably to the reverse migration from the cities to the villages . This is one of strategy for the regional government of Kurdistan

يێشەكى :

لهدوای رزگارکردنی عیّراق له سائی ۲۰۰۳ وه ههلکشانی ناستی بژیّوی دانیشتوانی ههریّمی کوردستان سالانه، دانیشتوان له باریّکی گوزهرانی باشتر دهژین . وه بههوی سههامگیری باری ناسایشی ناوچهکهش بهشیّکی زوّری دانیشتوان بوّ کات بهسهر بردن روو له سهیرانگاکان دهکهن بهتایبهت له وهرزی بههاردا له دهشت و کیّومکان بلاودهبنهوه . توّپوگرافیای ههریّمی کوردستان و سروشتی دلّرهیّنی زوّربهی ناوچهکان له بارن بوّ سهیرانکردن بهتایبهت له بههاراندا ههرله ناوچهکانی خانهقین و مهندهلی و بان مههان و ههرهچوغ و زورگهزراو و باعهدری و ژونگارو شیّخان وه ههتا ناوچه چیایه سهختهکان که زیاتر له کوتایی بههار و هاوین خهلک روویان تیّدهکات. بهلام بهداخهوه نهوهی جیّگای ههلومستهکردنه دیاردهی کهلهکهبوونی خاشاك سمری ههلداوهو بوّته هوّی پیس بوونی ژینگهی ناوچهکهو بلاوبونهوهی نهخوشی و تیّکدان و ناشیرنکردنی سروشتی جوانی نهم ناوچانه . ههروهها بههوی فراوانی رووبهری نهم ناوچانهو بهربلاویان ونهبوونی میکانیزمیّکی گونجاو له لایهن دام ودهزگا بهرپرسهکانهوه نه ناوه خرمهتگوزاری پیّویست پیشکهش بکریّت . بوّیه به پیّویستمان زانی تویّژینهوهیهکی زانستی بهرپرسهکانهوه نهنجام بدهین به مهبهستی دهستنیشانکردنی ناستهنگهکان و ریّوشویّنی گونجاو بوّ چارهسهرکردن به تایبهت لمه لایهنی و ووشاری تاک که به دلّنیاییهوه روّلی کاریگهری ههیه. چونکه بهردهوام بوونی بهم چهشنه کاریگهری نهریّنی(سلبی) دهبی لهسهر گهشت وگوزار له ههریّمی کوردستان . یهکیک لهستراتیژیهتهکانی حکومهتی ههریّم پهرمپیّدانی نهرتنی(سلبی) دمبی لهسهر گهشت وگوزار له ههریّمی کوردستان . یهکیک لهستراتیژیهتهکانی حکومهتی ههریّم پهرمپیّدانی

سهرهرای ئهوهش که لهکهبوونی خاشاك سهرچاوهی زور گرفت وكیشهیه له ئیستادا که مروّق به دهستیانهوه ده نالینیت بو نموونه پیس بوونی ههوا که زورترین بهرکهوتهی ههیه لهگهل مروّق و زیندهوهرانی دیکه وه راستهوخو کاریگهری لهسهر تهندروستی ههیه ، ههروهها پیسبوونی ریزهیهکی زور له خاك و ئاویش لهدهرهاویشتهکانی زوربوون وبهههله مامهله کردن لهگهل خاشاکدایی.

وه بۆ ئەم مەبەستە لە نەورۆزى سالى (۲۰۱۳) دەستەان بەم توپژينەوەيە كردوە، چەندىن گەشتەان بۆ سەيرانگاكانى ھەرسى پاریزگاى ھەریەم و ئیدارەى گەرمیان ئەنجام داوه و تیبینى ئەومان كردوە كە ئەم كیشەيە گشتى يە و لە ھەموو پاریزگاكان ھاوشیوەيە و لە ریگاى كۆكردنەوەى داتاو زانیارى لەسەر برى خۆراك وخواردنەوە و خاشاكى ۲۷۳ خیزان و گروپ كە ئامادەى ھاوكاریكردن بووینه لەگەلمان بۆ زانین و خەملاندنى بر و جۆرى ئەم خاشاكانە . ھەروەھا سەردانى زۆربەى فەرمانگەكانى شارەوانى وگەشت و گوزار وژینگەمان كردوە لە پاریزگاو و قەزاو شارۆچكەكاندا بە مەبەستى وەرگرتنى داتاو زانیارى و سەرنج و بۆچونیان لەسەر ئەم بابەتەو زیاتر دەولەمەند كردنى .

ماومی توێژینهوه :-

له ۱-۳-۲۰۱۲ تاکو ۱-۶-۲۰۱۳.

گرنگی توێژينموه∹

گرنگی شهم تویّژینهومیه لهومیه لیکولینهوه له سهر دیاردهیه کی ترسناك ده کا که(کهله کهبهونی خاشاکه له سهر دیاردهیه کی ترسناك ده کا که(کهله کهبهونی خاشاکه له سهیرانگاکانی ههریّمی کوردستان) و رهنگدانهوه کهستیاری و تهندروستی به تایبهتی شهگه ر چارهسهری گونجاو خیّرای بو نه کریّت له ثایندهیه کی نزیکدا شهوه دهبیّته هوی کهمبوونهوه ی گهشتیاران و زراندنی ناوی کوردستان لهرووی گهشتیاری و جوانی سروشت و پاك و خاویّنی، کاریگهری نهرینی دهبیّت له ههموو بواره کاندا سهره رای شهوه ده ره می ناوی کوردستان له رووی گه ناو چانه کهم دهبیّته وه که ده کری وهبهرهیّنانی تیدابکریّت وببیّته سهر چاوهیه کی داهاتی باش بو گوندنشینه کانی شهم ناو چانه، روّلی ههبیّت له شاوه دانکردنه وه ی گونده کان و کوّچی پیّچهوانه له شاره وه بو گوند که شهمه شیه کیّکه له شهوله ویاتی حکومه تی همریّمی کوردستان.

ئامانجەكانى تويْژينەوە:ـ

- ۱- بهدهستهێنانی ژینگهیهکی پاك و تهندروست.
- ۲- زیادگردنی ووشیاری تاك له بواری ژینگهیی .
- ۳- پاك راگرتنی سهیرانگاكان به باشترین شيوه .

پرسیارمکانی تویّژینهوه۔

ئامانجى توێژينهوه وولامدانهوهى ئهم پرسيارانهى خوارهوهيه:-

- بۆچى خاشاكێكى زۆر لە سەيرانگاكان كەڵەكەبووە ؟
- ۲- کی بهرپرسه له سهرپهرشتی نهم ناوچانه لهرووی پاك و خاوینی؟
- حون میکانیزمیکی گونجاو دادمنریت بو نههیشتنی دیارده که که که بوونی خاشاك ؟
  - ◄ بەرپرسیارى تاك له پاك رانهگرتنى شوێنهكان چى یه؟
  - ٥- راگهیاندن چ رولیکی ههیه له چارهسهری ئهم دیاردهیه؟

گرفتمكان -

- ۱- نەبوونى بووجەيەكى تايبەت بە توێژينەوە.
- '- نەبوونى ئۆتۆمبىل بۆ مەبەستى بەدواداچوونى مەيدانى.
- ۳- هاوکاری نهکردنی بهشیک له خیزانه بهریزهکان به پیدانی زانیاری .
- ٤- نەبوونى داتاو زانيارى تايبەت بەم بوارە لە فەرمانگەكانى حكومى بەتايبەت (شارەوانى، گەشت وگوزار، ژينگە).
  - ٥- نهبووني توێژينهوهي زانستي له کوردستان لهم بواره .

پرۆگرامسازی∹

توێژینهوه له دیاردهی کهڵهکهبوونی خاشاك دهکوٚلێتهوه له سهیرانگاکانی ههرێمی کوردستان وئهم رێچکانهی گرتوٚته بهر :-

ا- تویزژینهوهی مهیدانی بهکوکردنهوهی زانیاری وداتا لهسهرتهم دیاردهیه بهشیوه می سامپلی ههرهمه کی (عینات عشوائیه) بو ۲۷۳ خیرزان وگروپ له خو دهگری که تیکرایان1795 که سه و له نیوانیان ۱۹۲منالی خوار تهمهن ۲ سالین و بچوکترین گروپ له ۲ کهس پیک دیت وه گهورهترینیان له ۳۵ کهس (خیرزان ، هاوری ، قوتابی و خویندگار) پیک دیت .

لـه (پارێزگـای هـهولێر ۸۰ گـروپ لـه سـهیرانگاکانی ((هـهناره ، سمـاقولی ، قهلاسـنج ، شـێخ تـوراب، نــازهنین وهـیران، مهلهکان، بێروٚیان ، دوٚلی ئاکوٚیـان ، دلوٚپـه ، تـهوسـکه ، شێرهسوارچـناروٚك ، قـهرهچـوغ ، حـاجی بـایز ، دویـن ، گوٚمهسـپان ههیبهت سولتان ، چناروک ، همواری پیران ، رووباری چامه، گهلی سهکران، دوٚلی رووستیّ، بناری ههلگورد))

پارێزگای سلیمانی ۸۰ گروپ((،دوکان ، قهرهداغ ، گۆیـژه ، سهرسـیر ، سـورداش ، بازیـان، سـهنگاو، سهرئهشکهوتان، دهربهندی دۆلی سهرکهپکان ، بناری مـهنگور، ، ههلشۆ و هێرۆ ،دارسـتانی کێوهرهش، تهوێلـه ، ئاوهسـهر، بیـاره ، ئهحمـد ئاوا ، دهریاچهی دهربهندیخان ، رووباری سیروان))

پارێزگای دهـۆك ۷۰ گـروپ ((، سەرسـەنگ، سـوارەتوكە، بجيـل ، ئامێـدی، گـﻪڵی باڵنـدان ، دوەروبـەری دهـۆك ، زاوێتـه ، دێرەلوك ، زاخۆ پردی دەلال))

وه له ئیدارهی گهرمیان ٤٣ گروپ له سهیرانگاکانی ((سهید خلیل، قوله بهرزه، سهرتهکی پهموّ، دهربهند بیّروله، ،ههلای شیّروانه، بهنداوی باوهشاسوار)).

۲- سهردانکردنی فهرمانگهی شارهکان (شارموانی،گهشت وگوزار ، ژینگه) سازدانی چاوپیّکهوتنی راستهوخو لهگهل پسپورو
 بهرپرسانی ئهم بواره بو زانینی کیشهکان و دانانی میکانیز می گونجاو بو چارمسهر.

۳- تۆمـاركردنى سـەرنـج وتێـروانين لـەكاتى سـەردانكردنى بەشـێك لـه سـەيرانگاكان و وێنــەگرتنيان بـﻪ مەبەسـتى روونكردنــەوەى دياردەكە .

توێژينهومكاني پێشوو،

له ههریّمی کوردستان چهند تویّژینهوهیهك لهسهر ئهم بواره کراوه له کوّلیژی ئهندازیاری وکوّلیژی زانست بهشی ژینگه له زانکوّی سهلاحهدین وسهنتهری JHIC له وهزارهتی پلان دانان کراون لهسهر خاشاکی مالآن:-

1-The Domestic Solid Waste Generation Management in Erbil City 2010 Wali, E.K.

۱- بهریّومبردنی زیاد بوونی پاشماوه ی مالان له شاری همولیّر د. وهلید

زانكۆى سەلاحەدىن -كۆلىژى ئەندازيارى

- 2- Household Solid Waste Content in Erbil City, Iraqi Kurdistan Region 2011 Yahya Ahmed Shekha
- ۲- پێػهاتهی پاشهروٚی رەقی مالهکانی شاری ههولێر ، ههرێمی کوردستانی عێراق د یحیی ئهحمهد شێخه
   زانکوٚی سهلاحهدین کولیژی زانست
- 3-Domestic Solid Waste Management in Erbil city & Their Effects on Surface & Wate Shahen Sabir
  - ۳- ۱ داره کردنی پاشماوه ی مالان لهشاری همولیر وتاسیری لهسهر ئاوی سهر روو و ژیر زهوی شاهین صابر

زانكۆى سەلاحەدىن —كۆلىژى ئەندازيارى

- 4-The Role of Residents Lifestyle and Practicing the 3R is principles in Household Solid Waste Generation and Management in Erbil City 2011 Wali, E.K.
  - ◄ رۆلى شێوازى دانیشتوان وه پهیرهویكردنی سیستهمی 3RS بنهماكانی له دروستبوونی پاشماوه ی تهنی رهقی مالان وه
     چارهسهركردنی گرفتیكه له شاری همولێر.

زانكۆى سەلاحەدىن كۆلىژى ئەندازيارى

معالجات تخطيطية للتخلص من النفايات الصلبة في مدينة اربيل (دراسة في تخطيط البيئي)٢٠٠٥ مركز المعلومات الانسانية
 المشتركة (ووزارمتي پلاندانان سمنتمري JHIC)

يێناسمكان⊦

۱ سهیرانگا : نهم ناوچه فراوانهن که دانیشتوان بو گهشت و سهیران وحهسانهوه و کات بهسهربردن روویان تی دهکهن بوّماوهی روّژیّك یان چهند کاترّمیّریك تیایدا دهمیّننهوه .خزمهتگوزاری سهرهتاییان نییه یان زوّر کهمه (۱).

- ۲- سمیرانگمران ئموانمن که به مهبهستی بهسهربردنی کاتیّکی خوّش روو دهکمنه سمیرانگهکان بوّماوه ی روّژیّك یان چهند
   کاتر میّریك تیایدا دهمیّننموه (۲) .
- ۳- خاشاك: ئەومادانە دەگرىتەوە كە بەكار ھاتوون وھىچ بەھايەكيان نەماوە يان دەمىننەوە مىرۇڭ بەكاريان ناھىنىت يان
   دەشكىن و لەكار دەكەون ، بوتلە ئاوىكى كانزايى كە دەيخۇيتەوە بۆتلەكەى خاشاكە ، خوانىك كە دەمىنىتەوە ...... ھتىد
   ئەگەر دووبارە نەخرىنەوە ناو پرۆگرامى دووبارە بەكارھىنانەوە(رىسايكل) (recycle).

جۆرەكانى خاشاك

١-خاشاكي رەق (مەبەستى توپْژپنەوەكەمانە)وەك نايلون، پلاستىك، كانزايى، وەرەقى .....هتد

۲- خاشاکی شل وهك روونی پیس ئاوهرو مادهی کیمیایی ...هتد(۳)

۴-دموونه (سامپل) (االعینات) ریگایه کی باوه له تویزینه وهی زانستی چونکه ناسانه له جینه جیکردن و خهرجی که متره له لیکولینه وهی کومهلگای بنه رهتی وه نهگه ر به شیوه یه کی زانستی به کار به پینریت ناموا هه مان نامنجامی دهبیت لاموه ی که کومهلگاکه به گشتی وه ربگیریت (٤).

ژینگه و گهشتیاری ۰ـ

مرۆڤ به کارلێکردنی لهگهل ژینگهی دەوروبهری له کۆمهڵهیهکی بهرزی بههای ژینگهیی دەژی بۆیه پێویسته که به شێومیهکی فونجاو نموونهیی بهکاری بهێنێت چونکه ژینگه رۆلی کاریگهری ههیه له راکێشانی گهشتیاری ،وه ئهمرۆ گهشتیاری بهتایبهت گهشتیاری ژینگهیی له زۆرترین پیشهسازیه گهشهکردوهکانه لهسهر ئاستی جیهان و سالانه داهاتی زۆری ههیه بۆیه پێویسته ئێمهش له ههرێمی کوردستان ئهمه لهبهر چاو بگرین و ههول بدمین سهرکهوتوو بین له بهرێوهبرن و ومبهرهێنان لهم بواره بهتایبهت که سروشتی کوردستان شهمه لهباره بو سهیران و گهشت وگوزار. پێویسته ئهم دەرفهته بهتهواوی بقوزینهوهو بهکاری بهێنین بو زیاد کردنی داهاتی نهتهومیی و زیادکردنی دەرفهتی کار بو هاولاتیانی کوردستان له کاتێکدا سالانه ژمارهی گهشتیارانی دهرموهی ههرێم له ۲۰۰۰۰۰۰ دوو ملیون گهشتیار زیاتره له ئێستا دا و چاوهرێ دهکرێت ئهم رێژمیه له ههلکشان گهشتیارانی داهوری دهکرێت ئهم رێژمیه له ههلکشان

ا- **گهشتیاری له روانگهی ئابووری** - کهرتیّکی بهرههمهیّنه روّنی کاریگهری ههیه له زیاد بوونی داهاتی نهتهومیی و باشترکردنی ژیان، سهر چاومیهکه بوّدراوی گرانبهها ، دهرفهتیّکه بوّبهکارخستن، رئامانجیّکمبوّ بهدمستهیّنانی پروّگرامهکانی پهرمپیّدان.(٦)

ب گهشتیاری له روانگهی کومه لایه تی و شارستانیهوه جولهیه کی داینامیکیه پهیوهسته به لایه نی روشنبیری و شارستانی مروشتی شارستانی و پردی پهیوهندی و زانیاری مروّیه بو نه نه به به به به دهرهنجامی سروشتی گهشهسهندی کوّمه لگا گهشتیاریه و بهرزگردنه وی ناستی بژیّوی تاکه کانه.(۷)

ج- **گهشتیاری له روانگهی ژینگهیی:**- هۆکاریّکی سهرمنجراکیّشه بۆ گهشتیاری و تیّرکردنی ئارهزووهکان لـه ریّگای سـهردان بـۆ شویّنه سروشتیه جیاوازهکان ، وناسینی پیّکهاتهی ناوچهکهو رووهکهکانی و ژیانی کیّوی ، ههروهها سهردانی دانیشتوانی ناوچهکه بۆ زانینی نهریتهکانیان.(۸) وه لیرموه گرنگترین رهگهزی گهشتیاری ژینگهیی تیکنهدانی ژینگهیه نه ریگای ههنسوکهوتی مروّقهکان که خوّی دهنوینی نه ههلسوکهوتی گهشتیاران نه روانگهی گهشتیاران ژینگهیی ، که دهبیته هوی پیسکردنی ژینگه . ههروهها پهیوهندیه کی تر بهدیاردهکهویّت نه نیّوان گهشیاری و ژینگه و نهگهل چهمکی پهرمپیّدانی ژینگه پاریّزی sustainable development که پهرمپیّدان یهکیّکه نه هوّکارهکانی پیشکهوتنی مروّق به نام نهوهی روودهدا پیّچهوانهیه بهتهواوهتی، پهرمپیّدان بوّته یهکیّك نهو هوّکارانهی بهشداره نه زیان گهیاندن به ژینگهو کهنهکهبوونی خاشاك تیایدا . گهشتیاری جوانی سروشتی ژینگه بهدهرده خات ، همرچهنده ژینگه خاویّن بیّت و تهندروست بیّت گهشتیاری زیاتر گهشه دهکات . نابووری دهبوژیّتهوه . به نام سهرمرای لایه نه نهریّنیهکانی گهشتیاری ژینگه که دهستکردی مروّقه بوّیه پیّویسته نهریّنیدهکانی گهشتیاری ژینگه یه هاوسهنگ راگرتنی پهیوهندی نیّوان گهشتیاری و سهیران نهگهن ژینگه .

جوگر افیای ههریمی کور دستان (نەخشەي ھەريىمى كوردستان)

هەريمى كوردستان لـهرووى جوگرافياوە تۆپۆگرافيايـهكى جيـاوازى هەيـه كـه هـهر لـه ٣٠٠ م بهرزی له ئاستی دەريا دەست پی دەكا له ناوچهكانی دەشتی هـ مولیرو كـ مركوك و خانـ مقین وه هەلدەكشىّ بىز ٣٦٠٧ م بەرزى لە ئاستى رووى دەريا لە چياى ھەلگورد كە سروشتىكى دلرمفيّني هميه . وله چهند بهشيّك ييّك ديّت كه ههموويان له بارن بوّ گهشت وسهيران رووبهری ههریمی کوردستان ٤,٢٩٠,٤٠٢ هیکتاره لهمهش ١,٥٣٥,٧٩٤ هیکتاری بو کشتوکال شیاوه که دهکاته ٪۱٫۸٤٪ له کوّی سهر جهم رووبهری ههریّم، وه نهوهی تر ۲۷۵٤٦۰۸ هیّکتاری که دهکاته ۵۸٫۱۵٪ نهشیاوه بو کشتوکال کهناوچه شاخاوی و زوورگ و دارستانه سروشتیهکان دەگرێتــەوە بــە پــێ ي زانياريــەكاني وەزارەتـي كشـتوكاڵ وسەرچـاوەكاني ئــاو. وە زۆربــەي سەيرانگاكان دەكەونە ئەم بەشەوە .

۱ **ناوچهی چیا یی و گرد**: نهم ناوچهیه پانتایه کی زوّر له رووبه ری ههریّمی کوردستان

پیّك دمینیت ۲۵٪ رووبەری گشتی هەریّمه زوّربەی سەیرانگاو هاوینەهەوارەكان له خوّ دەگریّت و لەهەرچوار وەرزی ساڵ خەلْك رووی تیّدهگهن بهتایبهتی له ومرزی بههارو هاوین دا بههوّی جوانی وسروشتی لهبارو زوّری دارستان وچهم ورووبار.

۲- **ناوچهی زورگ** :- ئهم ناوچهش پانتایهیکی بهرچاو له رووبهری ههریّم پیّك دمینیت به هوّی بوونی بهرزی و نزمی زوّر تيايدا له بههاران خهلك بو گهشت و سهيران رووى تي دهكهن بهتايبهت له مانگي ئادارو نيساندا.

۳**-ناوجهی دمشتایی** : سهرمرای ئمومی ئمم ناوجانه بو کشتوکال کردن بهکاردمهیّنرین بهلاّم لمبههاردا خهلّکیّکی زوّر تیایدا بـلاّو دمبنهوه به تاييهت له مانگي ئادار دا.

سميرانگاكانى همريّمى كوردستان

سهرهرای ئهوهی ههریمی کوردستان ههمووی لهباره بو گهشت و سهیران به تایبهت له بههاردا بهلام ههندی سهیرانگای بهناوبانگ ههیه که زورتر خهلا روویان تی دهکهن لەوانە

۱-سهیرانگاکانی پاریزگای همولیّر نهمانهن.

دلۆپە ، ھەنارە، تەوسكە ، شيرەسوار، بەستۆرە، كەلەك ، بيستانە، قەرەچوغ ، چۆمە زمردهله ، هیران و نازهنین و زیارهت ، حاجی بایز ، دوین ، گۆمهسپان ، بناری چیای سهفین بهگشتی ،

كۆيە (ھەيبەت سولتان ، سەرى كۆسار ، چنارۆك ، كرۆژ جەلى ، حەمام جەلى (گەراو)) رمواندز وسۆران (بێرۆيان، دولى ئاكۆيان، فەقيان، دۆلى مەلەكان ، كورى تەنگ و ئالانە ، ساوسێوەك، دەوروبەرى رووبارى رەواندز، وەرتى)

> چۆمان (گەلى سەكران، بەردەبووك، خۆشكان شيلانە، دۆلى رووستى، بنارى ھەلگورد، ئاوى پرژى....هتد مێرگهسوور (ههواری پیران ، رووباری چامه)

۲-پارێزگای سلێمانی: هەندێك له سهیرانگاکان ئهمانهن

دوكان ، قەرەداغ ، چياى ئەزمر، گۆيۋە، سەرسىر ، قەيوان، ماوەت، سورداش، بەردەقارەمان، بازيان، سەنگاو،

رانیهو قهلادزه (سهرئهشکهوتان، بێتواته ، دەربهندی رانیه، دۆلی سهرکهپکان، دۆلی شههیدان، بناری مهنگور، گردئێستران، ههلشۆ و هێرۆ، رێگای سونێ ، شێنی و ناوزهند ،چیای مامهنده ، دارستانی کێوهرهش ، بنای چیای قهندیل)

ههلّهبچه و ههورهمان(تهویّله ، ئاومسهر، بیاره، خورمالٌ و ئهحمد ئاوا، دهریاچهی دمربهندیخان، رووباری سیروان،

٣-ياريزگاي دهوك: ههنديك له سهيرانگاكان ئهمانهن -

ئەنىشكە، گەلى گەرەبوون ، سەرسەنگ، ئاشاوە، سوارەتوكە، سۆلاڤ، بامەرنى ، ئاكرى ، بجيل ، ئامىدى ، گەلى بالندان ، دوەروبەرى دھۆك ، زاويتە ، ديرە لوك، زاخۆ پردى دەلال ، رووبارى خاپور ، شەرنەش....هتد.

٤-ئيداردي گهرميان- ههندينك له سهير انگاكان ئهمانهن-

ا-کهلار (سهید خلیل، بهرلوت، قوله بهرزه ، ناوچهی عیساوی ، سهرتهکی پهموّ، دهربهند بیّروله، گوّمه بهحری، سهنگهر، سهید مستهفا، جسری دهبابه عقهلای شیّروانه)

> ب-کفری (بمنداوی باوهشاسوار، برایم خان) ج- خانهقین (کهلات، مهسفا،باوه محمود)

سمیرانکمران (گمشتیاران)

ئەوەى تايبەت بيّت بە سەيرانكەران(گەشتياران) لە ھەريمى كوردستان :

ا سميرانكهرانى ناوخوى ههريم جزورترين ريزهى سهيرانكهران پيك دمينن وگرفتى زوريان ههيه بههوى نهبوونى ووشيارى تاك به پي ى پيويست . وبهگرنگى ومرنهگرتن و زور هوكارى تر زور سهيرانگهكان پيس دهكهن وبريكى زور خاشاك له شوينى خويان به جي ده يلن و سروشتى ناو چهكه ده يوينن بويه پيويسته ههلهتى ووشياركردنهوهى بهردموام ههبيت بووشياركردنهوهان به بهكارهينانى ههموو كهنالهكانى ووشياركردنهوه (نووسراو بيسراو بيسراو).

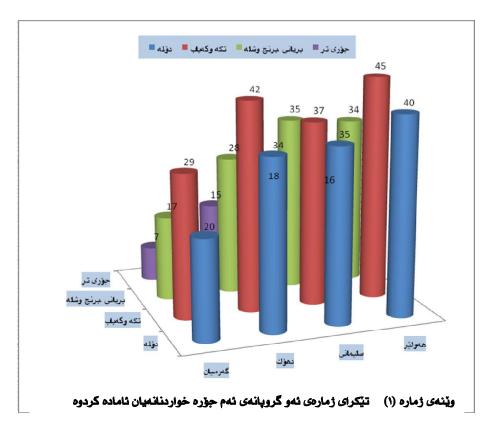
۲-سهیرانکهرانی دهرهوهی ههریم -که له پاریزگاکانی تری عیراقهوه روو له کوردستان دهکهن ئهمانه هش زوّر سهیرانگهکان پیس دهکهن وهمموو خاشاکهکهیان لهشوینی خوّیان بهجی دههیّلن و سروشتی ناوچهکان دهشیّویّنن . پیّویسته ریّل بخرین و کاریان لهسهربکریّت وچونکه سالانه ژمارهیه کی زوّر روو له کوردستان دهکهن بهتایبهت له بههار و هاویندا . ووشیاریان به پی ی پیّویست نکیه به تایبهت ئهوانه ی به گروپی گهشتیارانه دیّن پیّویسته میکانیزمیّکی وا دابنریّت کها ئهم کوّمپانیا گهشتیارانه ی که ههلّدهستن به هیّنانی گهشتیاران ریّنمایان پی بدریّت بوّ پاك راگرتنی شویّنهکان و لهکاتی روودانی سهرپیّچی ئهم کوّمپانیانه بهرپرس بن .

۳گهشتیارانی بیانی ودمولهتاتی هاوسیّی ههریّم: له ئیستادا زیاتر له کوردانی ئیران و تورکیاو سوریا پیّکدیّن له بوّنه و پشوهکان سهردانی ههریّمی کوردستان دهکهن وه ئهمانه گرفتیان زوّر کهمتره به تایبهتی ئیرانیهکان ،که به پیّی زانیاری بهریّوبهری گشتی گهرمیان سالانه ژمارهیه کی زوّر روو له سهیرانگهکانی گهرمیان دهکهن ئهمانه خاشاکهکانیان لهگهل خوّیان ههدّدهگرنهوه و دهبهنهوه بو ئیران چونکه وا راهیّنراون که ژینگه پیس نهکهن به لاّم عهره بو خهدّی باشور به پیّچهوانهوه زوّر ژینگه پیس دهکهن .

خواردهمهني

تاکی کورد زور حهز له خواردن ده کات و به تایبه ت که ده چینته سهیران حهز ده کا زیاتر له جوّریك خوّراك له گه ن خوّی ببات سهره پای نهوه زوّر زیاتر له و بره ی که پیّویستیه تی ، بوّیه ریّرهیه کی زوّر لهم خوّرا کانه دهبنه خاشاك و زهره ری نه بیّووری ده گهینن و له ههمان کاتیش دا دهبنه هوّی بلاّوبوونه وه ی میکروّب و نه خوّشی و تیّک دانی سروشتی جوانی نه م سهیرانگایانه وه به داخه وه لهم بواره دا ووشیاری تاکه کان زوّر کهمه و زوّریك له سهیرانکه ران ههست به به رپرسیاره تی ناکه ن .

	خشتهی ژماره (۱)	ماره (۱) تیکری ژماردی ثمو گروپانمی ثمم جوّره خواردنانمیان ناماده کردوه					
		ىۆلە	تكه وكهباب	بریانی ببرنج وشله	جۆرى تر	گروپ	
		40	45	34	16	80	
		35	37	35	18	80	
		34	42	28	15	70	
ن		20	29	17	7	43	
ىتى		129	153	114	56	273	

لهم توێژینهوهیهی کهوا ئهنجامانداوه خوٚراکه سهرهکیهکانمان دیاری کردوه کهزوٚر بهکاردههێنرین لهکاتی سهیراندا له ۲۷۳ گروپ ۱۷۹ یان زیاتر له جوٚریّك خوٚراکیان پیّ بووه واته دوو یان سیّ جوٚر لهگهلّ خوٚیان بردوه که دهکاته ریّژه ی ۲۵٫۳ ٪ وه تهنیا ۹۶ گروپ یهك جۆر خۆراكيان پى بووە كەدەكاتە ٣٤,٤ ٪ وەھەروەھا جۆرەكانى تكەو كباب زۆرتىرىن دووبارەبونـەوەيان ھەيـە كـە ١٥٣ گـروپ ئامادەيـان كردوە وە بە پلەى دووەم دۆلمىيە كە ١٢٩ گروپ ئامادەيان كردوە ھەروەك لە خشتەى ژمارە (١) ويننەى(١)روونكراوەتەوە

خاشاکی خوّراك + میوهو سهوزه بوّ ههرتاکیك دهکاته ۲۹۸۸ گـم کـه ۱۷٫۹٪ تیکـرای خاشـاکه بوّ هـهر تاکیّك وه بوّمـان بهدهردهکـهویت کهوا چ زیادهیهك له خوّراك ههیه و بهفیروّ ده چیّ و ژینگهش پیس دهکات.

شەوجەرە:-

خشتهی (۲) شهوچهره / کگم				
	شیرندمدنی ککم	میوه و سهوزه کگم	چەرەزات ككم	ژمارهی سمیرانکمران
هەولێر	157.01	359.9	47.875	528
سليمانى	116.45	294.82	59.00	510
<u>دھۆك</u>	128	287.45	51.45	478
كمرميان	83.04	164.33	33.375	279
کۆی گشتی	484.5	1106.5	191.7	1795
بەركەوتەي ھەر تاكێك /كگم	0.27	0.616	0.107	

. به ههمان شێوهی خواردن سهیرانکهران رێژهیهکی زوّر شهوچهره (شیرینی و میوهو سهوزهو چهرهزات)بهکاردههێنن که بهپێ ی دمرهنجامهکانی توێژینهوه بو همرتاگیك ۲۷۰ گم شیرنهمهنی و ۲۱۱۶ گم میوهو سهوزهو ۱۰۶٫۸ گم چهرهزاته وه هاوشێوهی خواردن رێژهیهکی زوّری دهبێته خاشاك ودهبێته هوّی پیس بوونی ژینگه و سروشتی جوانی سهیرانگاکان.ههر وهك له خشتهی (۲) ئاماژهی پێکراوه زوّرترین بری شیرنهمهنی بهکارهاتوو له ههولێره که برهکهی ۲۹۷٫۶ گم و کهمترین بر له سلیمانیه که ۲۲۷٫۸ گم بو ههر تاکێك وه بوّ میوهو سهوزه بههمان شێوه بهلام چهرهزات زوّرترین بر له و گهرمیان(۱۱۹گم ههر تاکێک) و سلیمانی (۱۱۵٫۱گم ههر تاکێک) و کهمترین بر له ههولێره(۹۰٫۸گم ههر تاکێک).

گەلوپەئى پلاستىكى ودەبەي ئاو.-

			خشتهی (A-3 فاپی پلاستیکی و نایلوّن /گم)
		قاپ وكەلوپەلى سەفەرى	
بەركەوتەي ھەر تاكێك گم/رۆژ	ژماره <i>ی سهی</i> رانکهران	نايلون وپلاستيكى گم	
8,46	528	4470	هەولێر
6,46	510	3298	سليماني
6,76	478	3234	دهوت
8,49	279	2371	گلموميان
7,45	1795	13373	گۆی گشتی
			خشتهی (B-3 دمیهی ئاو)
بەركەوتەي ھەر تاكێك دەبە/رۆژ	ژماره <i>ی سهیر</i> انکهران	دەبەي ئاو	
2,73	528	1445	همولێر
3,04	510	1554	سليماني
2,89	478	1385	دهوك
3,18	279	890	گلموميان
2,94	1795	5274	ک <u></u> ۆی ~~گ~~ شتی

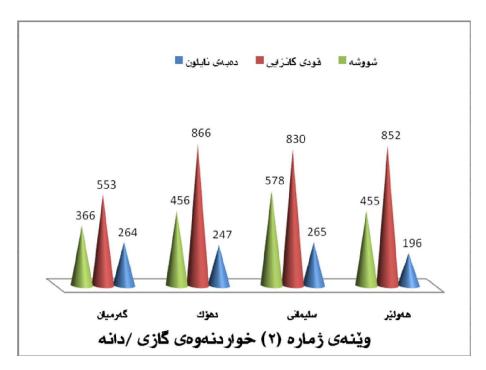
همروهها به پی ی خشتهی ژماره(۳) بری قاپی پلاستیکی و نایلان و دمبهی ناوی بهکارهاتوومان بو دمردهکهویت که بهرکهوتهی همرتاکیک ۲٫۹۴ دمبه ناوه له روژیکدا همرچهنده زوریک له گروپهکان ناویان لهسهرچاوهی ترهوه بهدهست هیّناوه نهگهر نا زور زیاتره وه زورترین بری بهکارهاتوو له گهرمیانه (۳٫۸ دمبه /تاك) له روژیکدا و کهمترین بر له له ههولیّره که ۲٫۷۳ دمبه/تاك هله روژیکدا همروهك له خشتهی ژماره(3A) ناماژه پیّکراوه .

بهلام قاپ وکهلوپهنی سهفهری به گشتی (نایلوّن وپلاستیك) ۷٫٤٥ گم له روّژیّکدا ،زوّرترین بری بهکارهاتوو له ههولیّر و گهرمیانه(۸٫٤۹ گم له روّژیّکدا) بهکارهاتووه وکهمترین بر له سلّیمانیهکه ۱٫٤٦ گم له روّژیّکدا ههروهك له خشتهی ژماره(3B)ئاماژه پیّکراوه

خوارينهودي گازي

ههروهها سهبارهت به خواردنهوه گازیهکان دهبینین برپیکی زوّر بهکارهاتووه بهم چهشنهیه ههروهك له خشتهی ژماره (٤) و ویّنهی (۲) ناماژهی پیّکراوه و زوّر به روونی دیاره ∻

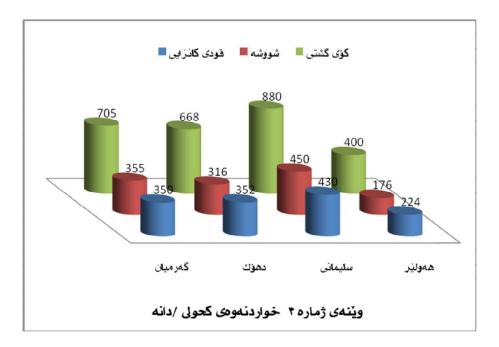
ئ ۆي گشتى	شووشه	قودی کانزایی	خواردنهوهی غازی دمبهی نایلون	خشتهی ژماره (٤)
1503	455	852	196	هەولێِر
1673	578	830	265	سليمانى
1569	456	866	247	دهوك
1183	366	553	264	گعرمیان
5928	1855	3101	972	کزی گشتی
3.3	1.03	1.72	0.54	بەركەوتەى ھەر تاكێك بۆتل/رۆژ

خواردنهوهی گازی بری ۳٫۳ دانه بو ههر تاکیّك له روّژیکدا زوّرترین ریّژه ی به کارهاتوو جوّری قودی کانزایه که ۱٫۷۲ دانهیه بو همر تاکیّك له روّژیکدا و له کاتیکدا همروهك له همر تاکیّك له روّژیکدا و له کاتیکدا همروهك له خشتهی ژماره (٤) روونکراوه ته و که مترینیان له همولیّره که ۳٫۲ دانهیه له روّژیکدا وه که مترینیان له همولیّره که ۲٫۸۲ دانهیه له روّژیکدا

خواردنهودى كحولي

خشتهی ژماره (۵) خواردنهوهی کحولی /دانه								
	قودی کانزایی	شووشه	کۆی گشتی					
ھەول ێر	224	176	400					
سليمانى	430	450	880					
دهۆك	352	316	668					
گمرمیان	350	355	705					
کۆی گشتی	1356	1297	2653					
بمركموتمى همر تاكيّك دانه/روّرُ	0.75	0.72	1.47					

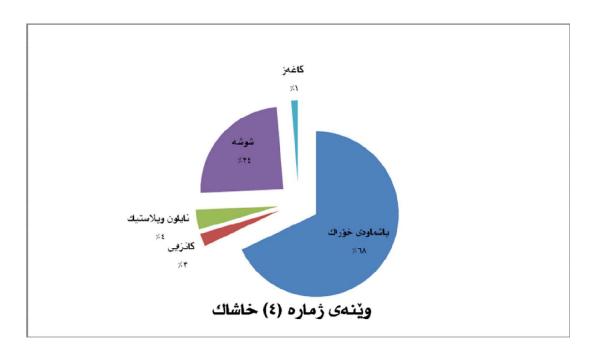
همروهک له خشتهی (۵) و وینهی ژماره (۳) ئاماژهی پیکراوه ۱٬۶۷ دانهیه بو همر سهیرانکهریک له روژیکدا و زورترین جوری بهکار هاتوو قودی کانزایی ۵۱ برهکهی ۱۳۵۱ دانهیه و به ریژهی پیکراوه ۱٬۹۷ دانهیه بو همر تاکیک وه ریژهی قودی کانزایی ۵۱ به شووشه زیاتره که ریژهی بو ۶۹ شووشه وه زورترین بهکاربهری له پاریزگای سلیمانیه ۸۸۰ دانه له روژیکدا که دهکاتهریژهی ۱٬۷۲ دانه بو همر تاکیک له روژیکدا که مرزه کارترین کهمترینیش له پاریزگای همولیره ۲۰۰ دانهیه له روژیکدابه ریژهی ۲۰٫۰ دانه بو همرتاکیک له روژیکدا . همروهها وهکو خاشاک زورترین بلاوبوونهومیان همیه چونکه زوربهی نهوانهی دهیخونهوه یهکسهر پهرش و بلاوی دهکهنهوه وه زوریک له همرزهکاران پییهوه گیروده بووینه بویه بیدیسته چارهسمی نهم گرونه بکریت به زووترین کات نهویش له ریگای :-

۱-دانانی باجیّکی زیاتر له سهر نهم جوّره خواردنهوانه به چهشنیك ههرزانترین جوّریان به تاك نرخهکهی له ۵۰۰۰ دینار کهمتر نهبی (چونکه له نیستادا زوّریك لهم خواردنهوانه به نرخیکی زوّر ههرزان دهگاته دهستی بهکاربهرهکانی که نرخی به تاك له ۱۰۰۰ دینار کهمتریشه و زوّر به ناسانی ههرزهکاریّك دهتوانن بهدهستی بهیّنیّت) وه نهم باجهش راستهوخوّ بخریّته ناو سندوقی ژینگهپاریزی و بوّ پروّژهکانی ژینگهپاریزی بهکار بهیّنریت ولهریّگای یاسای تایبهتهوه ریّك بخریّت.

- ۲-قەدەغەكردن يان كەمكردنەوەى ھاوەردەكردنى خواردنەوەى كحولى لە شووشە بەلكو جۆرى قودى بهينريت لەبەر ئەوەى
   لەئىستادا خاشاكەكەى بازرگانى پىيوەدەكرى كەمىر گرفتى ھەيە.
- ۳-بازرگان و وهکیلهکانی خواردنهوه کحولیهکان ناچار بکریّن بهوهی ثارمی تایبهتیان لهسهر کالآکانیان ههبیّت و لهکاتی فروّشتن داوای شووشه بهتالهکان بکهنهوه ثهمهش له ریّگای وهرگرتنی بارمهتهیهکی گونجا و دوای هینانهوه کریارهکه ثهم بارمهتهیه و وربگریّتهوه .
  - ٤-وه لهكاتي بهديكردني خاشاكي ئهم جۆرانه بهرێژەيهكي بهرچاو راستهوخۆ بازرگان يان ومكيلي سهرمكي سزا بدريت.

خاشاك

خشتهی ژماره (٦) خاشا	خشتهی ژماره (٦) خاشاك /گم								
	پاشماودی خوّراك	كانزايي	نايلون ويلاستيك	شوشه	كاغەز	کؤی گشتی /گم	ژمارهی سهیرانکمران	بەركەوتەي ھەر تاكێك گم/رۆژ	
هەوئێر	170873	6794	10264	44567	2997	235495	528	446.01	
سليمانى	145513	2880	5993	40411	3004	197801	510	387.84	
ده ؤك	101058	5542	7320	57014	1721	172655	478	361.2	
گفرمیان	66936	2831	4213	31828	1438	107246	279	384.39	
کز <i>ی</i> گشتی	484380	18047	27790	173820	9160	713197	1795	397.32	
بەركەوتەي ھەر تاك <u>ن</u> ك گم/رۇژ	269.84	10.05	15.48	96.83	5.1	397.32			

بهپیّ ی دهرهنجامه کانی تویّژینه وه بو ههرتاکیك ۳۹۷٬۳۲ گم خاشاکه بو ههر تاکیّك له روّژیّکدا وه لهم برهش ۲۲۹٬۸۶ گم خاشاکی پاشماوه ی چیّشت و خوّراکه . ههر وهك له خشته ی (٦) ئاماژه ی پیّکراوه زوّرترین بری خاشاکی ههژمارکراو له ههولیّره که برهکه ی ٤٤٦،٠١ گم بۆ ھەر سەيرانكەرێك لە رۆژێكدا كە لـەم بـرەش ٣٣٣٫٦ گـم خاشـاكى پاشمـاوەى چێشت و خۆراكـە كـه ٥١٪ گشـتى خاشـاكە و كەمـرّين بـرٍ ى خاشاكى ھەژماركراو لە دھۆكە كە بـرەكەى ٣٦١٫٢ گم بۆ ھەر سەيرانكەرێكە لە رۆژێكدا

تيكراي گشتي خاشاك

خشتهی ژماره (۷) خاشاك له ههریّمی كوردستان /(تهن)له سالیّك پاشماوهی خوّراك كانزایی نایلون وپلاستیك شووشه كاغهز كوّی گشتی ۱۸۹۹ ۹۲,۳۵۰ ۸۲۹۷۰ ۹۲,۳۵۰

ئهگهر ژمارهی دانیشتوانی ههریّم ۵٬۰۰۰٬۰۰۰ پیّنج ملیون کهس بیّت و هه۷۰٪ یان سالاّنه بچنه سهیران به تیّکرای ۳ جار بوّ ههر تاکیّک نُهوا ژمارهی سهیرانکهرانی ناوخوّی ههریّم سالاّنه دهکاته ۱۰٬۵۰۰٬۰۰۰ ده ملیون وپیّنج سهد ههزار سهیرانکهر/روّژ و ژمارهی گهشتیارانی دهرموهی ههریّم ۲٬۰۰۰٬۰۰۰ دوو ملیون گهشتیار بیّت به تیّکرا ۶ روّژ بمیّنهوه نُهوا تیّکرا دهکاته۸۰۰۰۰۰ گهشتیار /روّژ دهرموهی ههریّم

كۆى گشتى = سەيرانكەر ناو ھەريم +سەيرانكەرى بيانى = ١٠٥٠٠٠٠٠ +٨٠٠٠٠٠٠ سەيرانكەر لە ساليك

تیکرای گشتی خاشاك= بهرکهوتهی ههرتاکیک ژمارهی گشتی سهیرانکهران = ۱۸٬۵۰۰٬۰۰۰ سهیرانکهر = ۷۸٬۳۵۰٬۰۰۰٬۰۰۰٬۰۰۰ سهیرانکهر خاشاك لهسالیّکدا ومنزیکهی ۷۳۵۰گم /کم لهسهر رووبهری گشتی لهسالیّکدا ومنزیکهی ۷۳۵۰گم /کم لهسهر رووبهری گشتی ههریّم :- بری خاشاك / رووبهری ههریّم-۷۳۵۰۵۰۰۰گم / ۲۹۰۲۰۶۸م خزیکهی ۱۷۱٫۳گم /کم ٔ

تیّکرای خاشاکی پاشماوهی خوّراك=بهرکهوتهی ههرتاکیّك* ژمارهی گشتی سهیرانکهران = ۲۳۹٫۸ * ۱۸٬۵۰۰٬۰۰۰ سهیرانکهر = ۴۹۹۱ تهن خاشاك له سالاّکدا.

تیکرای خاشاکی کانزایی = بهرکهوتهی ههرتاکیک ژمارهی گشتی سهیرانکهران = ۱۰٫۰۰۵ هم * ۱۸٬۵۰۰٬۰۰۰ سهیرانکهر = ۱۸۵٬۹۲۵ تهن خاشاک له سالتکدا.

تیّکرای خاشاکی نایلوّن وپلاستیك = بهرکهوتهی ههرتاکیّك* ژمارهی گشتی سهیرانکهران =۱۵٫۵۰۵م * ۱۸٬۵۰۰٬۰۰۰ سهیرانکهر = ۲۸٦٬۷۵۰ خاشاك له سالیّکداوه بههوّی گهور دیی قهبارهی زورترین رووبهر داگیردهکات.

تیّکرای خاشاکی شووشه=بهرکهوتهی ههرتاکیّك* ژمارهی گشتی سهیرانکهران=۱۸٫۵۰۰٫۰۰۰ سهیرانکهر = ۱۷۹۰٫۸۰۰ تهن خاشاك له سائیّکدا.

تیکرای خاشاکی کاغهز عبهرکهوتهی ههرتاکیّك ژمارهی گشتی سهیرانکهران = ۵٫۱۱ اردگم * ۸٫۵۰۰٬۰۰۰ اسهیرانکهر = ۹۴٬۳۵ تهن خاشاك له سالیّکدا. سالیّکدا.

بيكهاتمى خاشاك

۱-خاشاکی خوراك: ریزهی خاشاکی خوراك ۱۸۰پیکهاتهی گشتی خاشاکه وه پاشماوهی ئه خوراک: ریزهی خاشاکی خوراک ۱۸۰پیکهاتهی گشتی خاشاکه وه پاشماوهی نه و خوراکانه یه که بهکارهاتوون و دهکاته ۴۹۹۱ تهن سالانه،زورترین ریزهی خاشاکی خواردن له ههولیّره کهمترینبش له دهوکه همروهاک له خشتهی ژماره (٦) ئاماژهی پیکراوه . وه دهبیّته هوی بلاوبوونهوهی نهخوشی چونکه سهرچاوهیهکی سهرهکی کوبوونهوهی میش و مهگهزه و بههوی مانهوهی بو چهند روزیک وبوگهن بوونی کاریگهری زور خهراپی دهبیّت له بلاوبوونهوهی نهخوشی و بونی ناخوش له سهیرانگاکان سهرهرای نهوهش ناژه ل بو بهدهست هینانی ههددهستن به پرش و

بلاّوکردنهوهی نهو خاشاکهی کراوهته ناو نایلوّن بوّیه پیّویسته زوّر به جوانی نهم خاشاکانه کوّبکریّنهوهو له نایلوّنی تایبهت ههلبگیریّن و بخریّنه ناو نهم تهنهکه خوّلانهی بوّ نهم مهبهسته دابینکراون .سهرهرای نهوهش سالاّنه چهند ناژهلیّك دهمرن به هوی خواردنی نهم پارچه شووشانهی لهناو کیسه خوّله ههانهگیراوهکاندا ههیه وه گرفت بوّ خهالکی گوندهکان دروست دهکات.

۲- شووشه - ۲۰ ٪ پێکهاتهی خاشاك پێك دەێنی که دەكاته۹٦,۸۳۳ گم بۆ هەر تاکێك و ۱۷۹۰,۸۰۰ تەن سالانه ئەگەر كۆنەكرێتەوە ئەوا ماوەی سەدان سال دەمێنيتەوە وشی نابێتەوە وە بەھۆی زۆر بەكارهێنانی بۆتلی شووشه زۆرترین بر له دهۆك بووه و كەمترین بریش لەھەولێرە . چەندان گرفت دروست دەكات لەمانە:

ا- پیس کردنی ژینگه.

ب-به هوّی مانهوهی بهشیّك له خواردنهوانهی تیایدایه دهبیّته سهرچاوهی بلاّوبونهوهی میش و مهگهز و نهخوّشی.

ت- کهوتنهوهی ئاگر له پوش وپاوان له ومرزی هاوین چونکه ههندیکیان کاری هاوینه ئهنجام دمدهن وتیشکی خوّر کوّدهکهنهوه ولهئهنجام پروّشکی ئاگر دروست دمبیّ ودمبیّته هوّی ئاگر کهوتنهوه که زوّرجار به سهدان هیّکتار دمسووتیّ.

پ بهشنك له شووشهكان دهشكينرين كه دواتر بههيچ جۆريك ناتوانريت كۆبكرينهوه.

بۆ چارەسەر باشتر وايە ئەم جۆرە خواردنەوانەى لە ناو شووشەن (كحولى و گازى) كەمىر ھاوردە بكريّن.

وه بهریز (دلیّر احمد حمده رسول)لیّپسراوی خزمهتگوزاری له سهروّکایهتی شارهوانی قه لأدزه پیّشنیاری کردوه که شووشه به شیّوهی هاراوه بهکار بهیّنریّت لهگهل قیر بو قیرتاوکردن به ریّژهیهکی دیاریکراو کهله ویب سایتی

id=14&submeny=38 <u>www.gwasgalt.lt.se/brose.asp?meny</u> وهرگرتووه وه له راپۆرتەكەى ناو براو ئاماژه براو ئاماژه بهم سوودانەى كراوه:-

- ۱- قلیشانی قیرو درزی کهم دهکاتهوه.
- ۲- له وهرزی زستاندا شهقامهکان نایبهستی.
- ٣- له شهودا ئهم هاراوه شووشهیه له شهقامدا بریقه دهداتهوه.
- ٤- هۆكارىكى سەرەكيە بۆ پاكراگرتنى ژينگە و لە ناوبردنى ئەم شووشانەى بالوبوينەتەوە.
  - ٥- هۆكاريكى گرنگه بۆ بازرگانى.

وه بهرێزيان راپوٚرتێکی لهم بارهوه بوٚ وهزيری شارهوانی وگهشت وگوزار بهرز کردوٚتهوه وه هيوادارين بهدواداچونی بوٚ بکرێت چونکه ئهگهر بيروٚکهکهی باش بێت ئهوا به هوٚيهوه گرفتێکی گهوره چاره دهکرێت . لهسهر ئهم بابهتهش توپْرْینهوهیهکی زانستی له زانکوی ئهنبار ئهنجام دراوه.

۳- ناپلۆن وپلاستیك:- ئەم جۆرەش ئەگەر كۆ نەكریتەوە ئەوا بۆماوەی دەیان سال دەمینیتەوە و دەبیتە هۆی پیسكردنی ژینگەو بلاوبوونەوەی نەخۆشی و شیواندنی جوانی وسروشتی ناوچەكە هەرچەندە ریژهی ٤٪ پیکهاتەی خاشاك پیك دەینی وزۆرترین برله هەولیره. بەلام بەهۆی كەمی كیشی پیکهاته نایلۆن وپلاستیكیهكان(بوتل و كەلوپەلى خواردن) گەورەیی قەبارەكەیان بەسلامومی سەرەكی پیس بوونی ژینگە دەژمیردرین و به شیوەیەكی بەرچاو و بلاودەبنەوە لە سەیرانگەكاندا و چونكە لە ئىستادا دووبارە بەكارناهینرینهوە بونەتە گرفتی گەورە .

کاغهز وکارتؤن دئیه م جوره ۱ ٪ پیکهاته ی خاشاك پیک دهینی به لام پیکهاته که ی زوو تیک ده چیت و مانه وه ی کورت خایه نه زوو شی دمینته و می ده بیت ده بیت ده و دریک این که می ده و دریک دمینته و دریک دمینته و دمی

بری خاشاك

به پی ی تویژینهوه کهمانبری ۳۹۷٫۳ گم /روژه بو ههر تاکیک کهپیک هاتووه له ۲۸۸٫۸۶ گم خاشاکی خوراك + ۱۰٫۰۱ گم قودی کاغهزی ، و له ههولیّر ۴۶۲٫۰۱ گم آروژ بو ههر کانزایی + ۳۸٫۲۹گم شووشه+ ۱۰٫۰۸گم دهبهی ئو پلاستیك + ۵٫۱ گم موادی کاغهزی ، و له ههولیّر ۴۶۲٫۰۱ گم /روژ بو ههر سهیرانکهریّك ، گهرمیان ۳۸۷٫۸۴گم/روژ بو ههر سهیرانکهریّك ، گهرمیان ۳۸۷٫۲۳گم/روژ بو ههر سهیرانکهریّك ، همورت میرانکهریّک ، شوری سهره کی دهوی دوی نویان جی دهیین که خوی له ۵ جوری سهره کی (پاشماوهی چیشت هودی کانزایی، شووشه خایلون کاغهز) دهنوینی لهکاتیّک اخشاکی مالان به م چهشنه بووه به پیّی تویژینه وهکانی زانکوی سهلاحهدین به

له سالی ۲۰۰۰ (۲۸۹٫۶ گم / روّژ) بو همر تاکیّك بهلام له سالی ۲۰۱۰ (٤٧٩,۷) گم / روّژ بووه بو همر تاکیّك به پیّ ی تویّژینهوه ی چارهسه رکردنی تویّژینهوه ی مالان له ههولیّر که له کوّلیـژی نهندازیاری نهنجام دراوه له لایهن بهریّز (د.وه لید) له کاتیّکدا پیّکهاته ی خاشاکی مالان لهم جوّرانه (خواردن، ومرقه، خاشاکی باخچه، شووشه، پلاستیك ، نایلون ، کانزا، مهتات ،) پیّك هاتووه که ههشت جوّرن .

دايبي (حفاضة):

ئهم خشتهیهی خوارموه بری دایبی به کارهاتوومان بو روون ده کاتهوه بو ههر منالنیک که ۲٫۷۱ دایبی یهوه ئهم ریزهی ههر چهند زور نی یه به لام له سهیرانگاکان زور بهرچاوه چونکهتهنیا یه ک دایبی به هوی بون ودیمهنی پیسی سروشتی ناوچهیه کی زور تیک دهدات . بویه پیویسته دایکان ئاگادار بن له کاتی خاویننکردنه وهی منالانیان دایبی فری نه دهن به تایبه تی له نزیک جوگه و رووباره کان چونکه سهرهرای بونی ناخوش و دیمهنی فیزدونی دهبیته سهرچاوهیه کی لهبار بو بلاوبونه وهی میکروب و نه خوشی همروه ک ههروه که خشته گرام (۵)وینه ژماره (۸)وینه ژماره (۵)وینه شیکروه

خشتهی ژماره (۸) دایبی بهکارهاتوو / دانه له رۆژێکدا							
	ژماردی نهو منالآنهی	داپبی(حفاضة)					
	دايبى بەكاردەھيىن	بهكارهاتوو					
هەولێر	52	146					
سليمانى	57	137					
دهۆك	50	145					
گەرميان	33	94					
کوی گشتی	192	522					
بەركەوتەي ھەر منائٽك دايبي/رۆژ	2.71						

دایبی به کارهاتوو ۲٫۷۶ دانه بو ههر منالک له روزیکدا زورترین ریزه ی به کارهاتوو ههروه ک له خشته ی ژماره (۸) روونکراوه ته وه که ۲٫۷۵ دانه یه ۱٫۹۸ دانه یه له روونکراوه ته وه که همرمنالیک وه له ههولیّر ۲٫۸ دانه یه له روزیکدا بو ههر منالیّک و له گهرمیانیش ۲٫۸ دانه یه بو ههر منالیّک وه که مترینیان بریش له سلیّمانیه که که ۲٫۶ دانه یه له روژیکدا بو ههر منالیّک . همر چهنده نهم ژماره یه زور نی یه به لام به هوی پیس و بونی ناخوشی بلاو بوونه وه می ناخوشی بلاو بوونه وه که مترین پیسکه رن .

بۆچونى دام و دەزگاكانى حكومەت

بۆ وەرگرتنی سەرنج و بۆچونی فەرمانگه ودام و دەزگاكانی حكومەت كە گرنگی پێدەری ئەم دیاردەیەن و بەرپرسن تیایدا سەردانی زۆرێك له دام ودەزگاكانمان كردوه لەفەرمانگەكانی شارەوانی و گەشت وگوزار و ژینگە لە پارێزگاكانی ھەولێر و سلیمانی ودهۆك وه لەخوارەوه كورتەی بۆچونەكانیان دەخەینە روو.

۱- فهرمانگهکانی شارهوانی سهر به وهزارهتی شارهوانی وگهشت وگوزار:

۱+ ههموویان هاوههلویّستن لهسهر ئهوهی ئهم دیاردهیه زیاد له قهبارهی سروشتی خوّی پهرهی سهندوه و پیّویستی به چارهسهر ههیه.

۱- ب - خۆیان بمبهرپرسیار نازانن تیایدا چونکه ئهرکی ئهم دەزگایه تهنیا پاکراگرتنی سنووری شارەوانیهکانه و سهیرانگاکان دەگهونه دەرەوەی ئهم سنووره بهلام جهختدەکهنهوه کهوا سالانه چهند ههلهتیك ئهنجام دەدەن چ لهریگای كۆمپانیاکانی خاویننکردنهوه بیّت یان راستهو خو بهخویان بو پاککردنهوه و ههلگرتنهوهی ئهم خاشاکانه بهس بهپی ی پیویست نییه چونکه ههر ئهمهنده له توانایاندایه.

۱-ج — ههماههنگیان ههیه لهگهل دهزگاکانی تر به تایبهت فهرمانگهکانی گهشت وگوزار و یهکه ئیداریهکانی ناوچهیی (ناحیه ، قائیمقامیهت).

۱-د- هۆكارى سەرەكى پيسبوونى سەيرانگاكان دەگێرنەوە بۆ نا ووشيارى تاك و گوێنەدانى خەڵك بە پاك راگرتنى سەيرانگاكان.

۱-ه- پێیان وایه دەزگاکانی راگهیاندن نهیان توانیوه به پێ ی پێویست روٚلیان ببینن لهم بوارهدا وه پێویسته زیاتر گرنگی بهم دیاردهیه بدهن بهتایبهت له ومرزی بههاردا که ومرزی سهرمکی سهیرانه له کوردستان.

۱-و نمبوونی حاویهی تایبهت به یی ی پیویست له سهیرانگاکاندا.

۲- فهرمانگهکانی ژینگه پاریزی سهر به دهستهی پاراستن و جاککردنی ژینگه:-

سالانه ههنمهتی ووشارکردنهوه ئهنجام دهدهن له ریّگای دابهشکردنی پوّستهراتی تایبهت و نایلوّنی رهش بوّ کوّکردنهوهی خاشاك به تایبهت له بههاردا وههروهها راستهوخوّ تیمهکانیان سهردانی سهیرانگاکان دهکهن ولهگهلّ سهیرانکهران رووبهروو باسی پاراستنی ژینگهو پاکراگرتنیان بوّ دهکهن به لاّم به هوّی فراوانی سهیرانگاکان و کهمی کارمهندانیان ئهم کرداره به پیّ ی پیّویست ئامانجهکهی نهپیّکاوه ،چهند ریکلامیّکی تایبهت له کهنالهکانی تهلهفزیوّن بوّ مهبهستی ووشارکردنهوهی خهنك ئاماده دهکهن.

۱-۲ هاوههلویّستن لهسهر ئهوهی ئهم دیاردمیه زیاد له قهبارهی سروشتی خوّی پهرهی سهندوه و پیّویستی به چارمسهر ههیه.

۲ب — كار لهسهر پاكراگرتني ژينگه دەكەن به گشتى و هەولى باشيان داوه لهم بواره.

۲-ج — ههماههنگیان ههیه لهگهل دهزگاکانی تر به تایبهت فهرمانگهکانی شارهوانی وگهشت وگوزار و یهکه ئیداریهکانی ناوچهیی (ناحیه ، فائیمقامیهت).

۲-د. هۆكارى سەرەكى پيس بوونى سەيرانگاكان دەگێرنەوە بۆ نا ووشيارى تاك و گوێنەدانى خەلْك بەياك راگرتنى سەيرانگاكان.

٣- فهرمانگهکانی گهشت وگوزار سهر به وهزارمتی شارموانی وگهشت وگوزار :-

فهرمانگهکانی گهشت و گوزار که بهرپرسن و خوّیان به خاوهنی گهشت وگوزار بهگشتی دمزانن و له ههندیّ له فهرمانگاکانیان پیّداویستی تایبهتیشان ههیه به تایبهت له سنووری پاریزگای ههولیّر .-

۱-۳ — له سنووری پاریزگای همولیّر دا 🛌

2

زۆربەى بەرێوبەرايەتيەكانى گەشت و گوزار ئۆتۆمبێلى تايبەت بە خاشاك كۆكردنەوەيان ھەيە بەلام بە پى ى پێويست نى يەو ناتوانن بەھۆيەوە كۆنترۆلى ھەموو سەيرانگاكان بكەن لەھەمان كاتيشدا ژمارەيەكى زۆر كەم لە كرێكاريان ھەيە كەئەوانيش كريكارى كاتين. كەھەر بەرێوبەرايەتيەك لە 3-6 كرێكاريان زياتر نىيە.

وه حاویه له همندی شوین دانراون به لام ژمارهیان کهمه وه زوریك له لایهن

هاولاتیانهوه بردراون یان شکینراون، چهند دانهیه کی شکاو له کوّگای بهریّوبهرایه تی گهشت وگوزاری شهقلاوه دانرابوون ههروهك لهم ویّنهیه دیاره.

۳ ب که سنوری پاریزگای سلیمانی دا -

بەريۆبەرايەتيەكانى گەشتوگوزار لە سنورى پاريزگاى سليۆمانىدا ھىچ ئۆتۆمبىلىكى تايبەت بەخاشاكيان نىيە بەلكو بە ھەماھەنگى لەگەل شارەوانيەكان سالانە چەند ھەلەتىك دەكەن.

۳-ج –له سنوری پاریزگای دهؤك دا:۔

بەرێوبەرايەتيەكانى گەشتوگوزار لە سنورى پارێزگاى دھۆك ھيچ ئۆتۆمبێليكى تايبەت بە خاشاكيان نى يە بەلكو بە ھەماھەنگى لەگەل شارەوانيەكان سالانە چەند ھەلـەتێك دەكـەن . تـەنيا فەرمانگـەى گەشـت وگوزارى سەرسـەنگ نـەبێ كـەوا دوو ئۆتۆمبيلى تايبەتى ھەيە بەلام بەھۆى بەربلاوى ناوچەكە ئەوانىش ناتوانن بەتەواوى كارەكانيان ئەنجام بدەن.

۳ـد —له سنوری ئیداردی گهرمیان دا:-

بەريۆبەرايەتيەكانى گەشتوگوزار لە سنورى ئىدارەى گەرميان ھىچ ئۆتۆمبىلىكى تايبەت بەخاشاكيان نىيە بەلگو بە ھەماھەنگى لەگەل شارەوانىيەكان سالانە چەند ھەلەتىك دەكەن .وە ئەوەى جىگاى سەرنجە زۆربەى شارەوانىيەكانىش ئۆتىزمبىلى تايبەتيان نىيە بەلكو ئۆتۆمبىل بەكرى دەگرن بۆ ھەلەتەكانى خاوينىكردنەوە.

وێنهکان گوزارشت له چې دمکهن؟

هيران باليسان

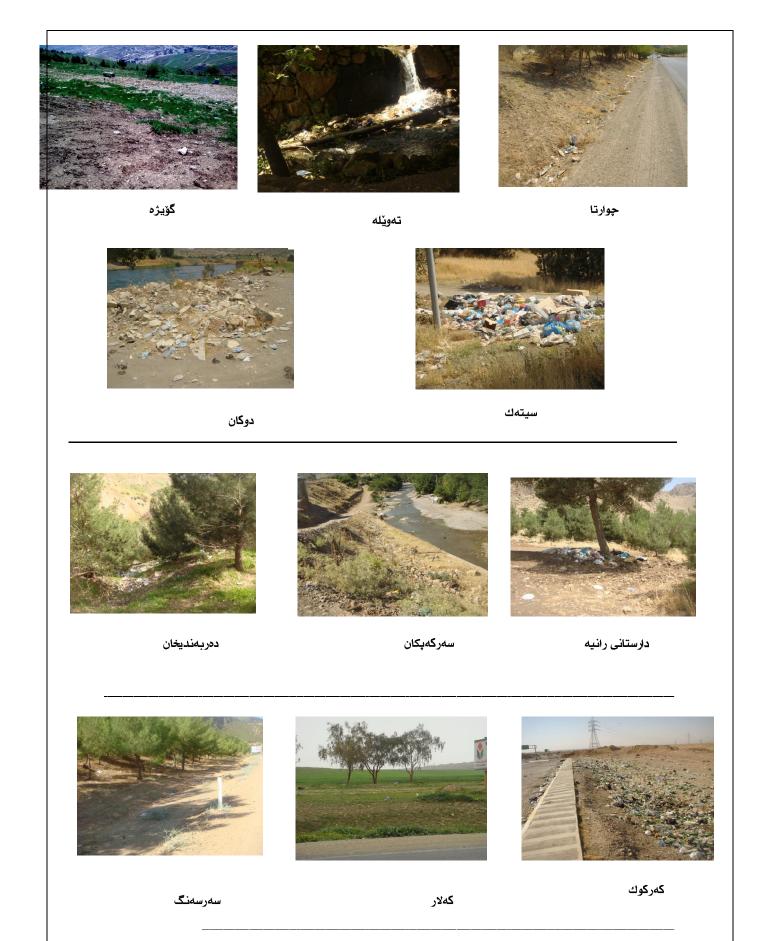
حوجران سوسىّ گۆمەسپان

سهفين ميرگهسوور ئاكرئ

زاخۆ زاخۆ زاوێته ئامێدى

کاتیک سهیری شهم ویّنانه دهکهین بوّمان دهردهکهویّت کهوا شهم دیاردهیه دیاردهیه کی گشتی یهو له ههموو پاریّزگاکان هاوشیّوهیه خهریکه لهدیاردهوه دهگوّری بوّ نهریت و رهوشت(سلوك) و کاریگهری نهریّنی ههیه لهسهر ژینگه و دهبیّته هوّی تیکدانی سروشت و بلاّوبونهوهی نهخوّشی جوّراوجوّر له لایهك و کهم بوونهوهی سهیرانکهران و گهشتیاران لهلایهکی تر نهگهر چارهسهری گونجاوی بوّ نهکریّت و له کوّتایی دا دهبیّته هوّی زیانگهیاندن به ژیّرخانی وولاّت و لهکهدارکردنی و کهم بوونهوهی دهرفهتی کار...... هتد بوّیه پیّویسته میکانیزمیکی گونجاو دابنریّت بوّ چارهسهرکردنی و لایهنه پهیوهندارهکان بهجدی کاری لهسهر بکهن ریّگانهدن چی تر تهشهنه بکات چونکه ههرچهند ماوهیهکی زیاتر بخایهنیّت کاریگهریه نهرینیهکانی لههمهوو بوارهکان زیاتر دهبن وهزوّرجار ناژه لی گوندهکان به تایبهتی مانگاو مهروبرن دهبنه هوّی پهرش و بلاوکردنهوهی خاشاکهکان خواردنی کاریک کیسه خاشاکهکان دهدریّنن بو گهران بهدوای پاشماوه خوّراك وه ههروهها چهندان مانگاو ناژهال به هوّی خواردنی خاشاکهوه مردوون .

شويّني كەلەكمكرىنى خاشاكى ھەندى لە شارمكان(طمر الصحى)

ىاڭندە حھۆك

دەربەندىخان

حاجى ئۆمەران

باليسان

شيلادزه

سۆران ورەواندز

دیاردهیهکی تر که هاوتهریبه لهگهل کیشهی کهلهکهبوونی خاشاك له سهیرانگاکاندا دیاردهی شویّنی کهلهکهکردنی خاشاکی شارهکان(طمر الصحی)کهبهراستی دیاردهیهکی زورنهریّنی وخهرایه و کاریگهری راستهوخوّی لهسهر تهندروستی هاولاّتیان همیه وبۆتە ھۆى بلاوبوونەوەي نەخۆشى ومىيش ومەگەز لەو ناوچانەي دەكەونىە نزيىك ئىەم شوپنانە وەلەكاتى سوتاندنى خاشاكدا دوکه ل وگازی ژمهراوی زوّر له ناوچهکه بلاّودهبیّتهوه که کاریگهری لهسهرتهندروستی هاولاّتیانـدهبیّت.وه به هوّی نـهبوونی کارگهکانی ریسایکل (recycle) روّژانه ریّژهی ئهم خاشاکانه زیاد دهکات ههر وهك له ویّنهکان دیاره وهیچ بنهمایهکی زانستیش له کوگا کردنی نی یه وله ریّگا سهرهکیهکان زوّر نـزیکن کـه ههنـدیّکیان دووریـان کـهمتر لـه ٥٠ مـهتره و زوّر جار بـه هوّی ئـاگر تێبهربوون کارەساتی گهورەی نی دەکمویٚتهومو گازی ژەهراوی نی بلاو دەبیّتهوه و مەترسی بوٚ سـەر تەندروسـتی هاولاتیان دروسـت دەكات. لە كاتى بەشى مەيدانى توپْرْينەوە چەند دياردەيەكمان ويّنە گرتووە لەوانە شويّنى كەلەكەكردنى خاشاكى شارى سۆران

به ههمان شیّوه له دهروازه ی حاجی ئۆمهران نزیك ریّگای گشتی خاشاكیّکی زوّر کهنهکه کرابوو به چهشنیّك که دیمهنی ناوچهکه ی شیّواندبوو .وه له پاریّزگای دهروان به شاری ئامیّدی و شیلادزه و بالنده ههمان دیارده مان بهرچاو کهوت .له پاریّزگای سلیّمانیش له شاروْچکه ی دهربهندیخان ههمان دیارده ههیه لهدهروازه ی شار له ریّگای دهربهندیخان کهلار و له نزیك ریّگای گشتی و سهر رووباریشه که زیاتر روّل دهبینی له بلاّوبوونهوه ی نهخوّشی.وه لهم دیارده یهدا وهزارهتی شارهوانی وگهشت وگوزار بهرپرسیاره و پیّویسته چارهسهری خیّرای بوّ بکهن و ئهم شویّنانه لهسهر بنهمای زانستی ههلبریّرن و خاشاکهکهش له ئیستادا بن خاك بکریّت به شیّوه ی زانستی و به زووترین کاتیش ههولّبدهن کارگه ی ریسایکل له شارهکان دامهزریّنریت و چونکه ئیستادا به خیر خاشاکه له همانکاتدا سامانیّکی نهتهوه ی و ناگری ههروا به فیر و بحیّت.

راسپاردمکان

بۆ چارەسەرى ئەم دياردەيە لە ئەنجامى تويۆژينەوەكە و وەرگرتنى بۆچونى زۆريّك لە شارەزايان ودام ودەزگاكانى حكومەت ئەم راسپاردانە دەخەينە روو كەوا خۆيان لە دوو بەش دەنويىن :-

یهکهم∴ پلان وچارهسهری کورتخایهن و بهپهله :-

- لـ پێویسته گرێبهست لهگهڵ کۆمپانیای تایبهتمهند بکرێت بۆ ههلگرتنهوهی خاشاك له ههموو سهیرانگاکانی كوردستان هاوشێوهی
  ئهم گرێبهستانهی كراون بۆ ههلگرتنی خاشاكی مالان ،چونكه ئهوان باشتر دهتوانن ئهم كاره بكهن وه به چهشنێك ههموو
  سنورهكه بگرێتهوه نهوهك تهنیا دووری چهند مهتریك له ریّگا گشتیهكان.
- ۲- پێویسته راگهیاندن به تایبهت تهلهفزیون روٚلی زیاتر ببێن و ئاراسته بکرێت بوٚ ئهوهی زوٚرترین بانگهشهی ژینگهپارێزی ئهنجام بدهن بهتایبهت کاتی ئامادهکردنی راپوٚرتهکانیان لهوهرزی سهیراندا بوٚ ئهم مهبهستهش سالانه چهند خولێکی زانستی بو

  گارمهندانی دهزگاکانی راگهیاندن ئهنجام بدرێت ، ههروهها له رێگای توٚرهکانی گهیاندن بهتایبهتی(کوٚرهك وئاسا سێڵ) رێنمایی

  گهشتیاری و ژینگه پارێزی به کورته نامه بوٚ بهشداربوهکانیان بنێردرێت له ههرێمی کوردستان.
- ۳- ژمارهی حاویه کان زیاد بکریّت و شویّنی تایبه ت و نزیك له ریّگا گشتیه کان دابنریّن و هاولاتیان نیّ ی ناگاداربکریّنه و ، له سهرئه م نایلوّنانه ی که له لایه ن دهزگاکانه و ه له روّژانی بوّنه و پشوه کان دابه ش ده کریّن با چه ند ریّنمایه کی له سهر بیّت وه ک (هاولاتی بهریّز تکلیه پاک و خاویّنی سهیرانگه کان بپاریّزه و خاشاکه که ت له شویّنی تهرخانکر او دابنیّ) ... هتد. یان نهم نمونه یه ی سوپاسه وه له فه رمانگه ی گه شت و گوزاری گهرمیان پهیره و ده کری (هاولاتی بهریّز تکایه پاک و خاویّنی بپاریّزه) که به رهنگی ئالتونی له سهر کیسه خوله کان نووسراوه .
  - ځه بریکارانه ی خواردنه وه گازیه کان و کحولیه کان له شووشه هاورده ده که ناچاربکرین که شووشه کان کوبکه نه وه ریگای وهرگرتنی بارمه تهیه ک و مهه ر کارگه و کومپانیاو بریکاریک ئارمی تایبه تی خوّی له سه ر شووشه کان دابنیت بو نهوه ی له کاتی سه رپیچی بناسریته وه.

- ۵- له ریّگای وتاربیّژانی مزگهوتهوه خهلّک ووشیار بکریّنهوه نهویش به کردنهوهی چهند خولیّکی تایبت له لایهن وهزارمتی نهوقاف و دمستهی پاراستن و چاککردنی ژینگهو دمستهی گهشت و گوزاری ههریّم بوّ ماموّستایانی ناینی.
- ۲- له ریّگای وهزارهتی روّشنبیریهوه ریّنمایی بو کهنالهکانی راگهیاندن دهربکریّت بهوهی ههموو کهنالیّك پیّویسته روّژانه بهرنامهو ریکلامی ژینگه پاریّزی و پیّشکهش بکهن و کهسایهتیه ناودارهکان تیادا بهشداربکهن به مهبهستی ووشارکر دنهوه ی خهلّك.
- ۷- دانانی چاودێری گهشتیاری و ژینگه پارێزی له سهیرانگاکان به مهبهستی ووشیارکردنهوهی خهڵك وه سزادانی سهرپێچی کهران.
  - ۸- ئەم كۆمپانىيانەى سەرمايەگوزارى دەكەن ئە پرۆژەكانى گەشت وگوزارى بەشداريان پێبكرێت ئە ھەلمتەكانى پاككردنەوەى
     سەيرانگەكان بە مادى و مەعنەوى.
- ۹- تابلۆ و پۆستەراتى ژينگه پارێزى و رێنمايى گەشتيارى له رێگا سەرەكيەكان و سەيرانگەكان دابنرێن و له ناوشارەكانيش تابلۆى ئەلكترۆنى دابنرين وبنەماكانى ژينگه پارێزى و گەشتياريان تيادا روون بكرێتەوە بۆ خەلك بەتايبەتى له نزيك چوار رێيانەكانەوە.
- ۱۰ ریکخستنی گهشت وسهیرانی خویندکاران وقوتابیان له ریگای کوّمپانیاکانی گهشت وگوزار بههلاّم به چهشنیّك که کاریگهری نهبی لهسهر زیاده خهرجی خویندکاران وه بوّ تهم مهبهسته چهند ریّنمایی تایبهت بوّ کوّمپانیاکان دهربکریّن ،کوّمپانیاکانیش بهرپرس بن له پیّشکهشکردنی خزمهتگوزاریهکان و ههلگرتنهوهی خاشاك.

دووهم پلان وچارهسمری دریژخایمن.

- ۱- ووشیاری هاولاتیان زیاد بکریّت ئهویش له ریّگای:-
- ا بابهتی ژینگه پاریزی و گهشتیاری بخریّته ناو پروّگرامی خویّندن وهك وانهیهکی سهرهکی له قوّناغهکانی بنهرهتی و ئامادهیی بخویّنریّت تاکو نهومیهکی ووشیار له دواروّژ بهرههم بیّت.
- ب- راگهیاندن (بینراو بیسراو) زیاتر ئاراسته بکریّن بوّ گرنگی دان بهم بواره وههتا لهکاتی ریکلامی بازرگانی دهکریّت به شیّکی کهم بوّ ژینگه پاریّزی تهرخان بکریّت.
- ت- دەركردنى ياسايەكى تايبەت بەسەيران وگەشت كردن و بنماكانى ئازادى تاكى تيا پارێزراوبێت وسەيران وگەشت كردن رێك بخات و بتوانرێت لە رێگايەوە سەريێچى كەران سزا بدرێن.
- پ کردنهوه ی خولی ووشاری بۆچین وتویّژهکانی کۆمهلگا هاوشیّوه ی ئهم خولانه ی له لایه ن بهریّوبه رایه تی گشتی گهرمیان ئهنجام دهدریّت بۆخویّندنگاکان کهپروّگرامیّکی ووشیاری گهشتیاریان ئاماده کردوه وروّژانه فهرمانبه رانی ئهم بهریّوبه رایه تیه وانه ی بنهماکانی گهشتیاری بوّخویّندگاکان دهلیّنهوه وه تویّژهکانی تریش بگریّتهوه وبهتایبهت لاوان.
- ج- کردنهوهی خیوهتگای ژینگهپاریزی به ههماههنگی لهگهل وهزارهتی پهروهردهو خویندنی بالاً له سهیرانگاکان به مهبهستی ئاشناکردنی خویندگاران به ژینگه پاریزی و بهشدار پیکردنیان له ههلهتهکانی خاوینکردنهوه.

۲- له رووی هونهری∹

- أ سالانه بودجهیه کی گونجاو ته رخان بکرینت بو وهزارهت ودهسته پهیوهنداره کان به مهبه ستی کونترونکردنی نهم دیاردهیه یاخود سندوقی ژینگه پاریزی کارا بکرینت هانی سهرمایه دارانیش بدرینت که لهم بواره روّلیان ههبینت بوّ نهوه ی به لایهنی کهم بتوانرینت خزمه تگوزاری بنه رهتیه کان پیشکه ش بکرینت.
  - ب- توێژینهوهی زانستی زیاتر لهسهر ئهم بابهته ئهنجام بدرێت له زانکوٚکانی کوردستان .
  - ت- بهشی ژینگهپاریّزی و گهشتیاری زیاتر بکریّتهوه له زانکوّ و پهیمانگاکان بوّ ئهوهی کادری بهتوانا بوّ دام دهزگاکانی حکومهت و کهرتی تایبهت لهم بواره بهرههم بیّت.

- پ- همر کۆمپانیایهکی پاککردنهوه له کاتی حکومهت گریبهستی لهگهل نهنجام دهدات بو پاککردنهوه شارهکان نهوه له گریبهستی لهگهل نهنجام دهدات بو پاککردنهوه شارهکان نهوه له کوری ریگا گریبهستهکهدا ههموو سنووری یهکه ئیداریهکه بگریتهوه نهوك تهنیا سنووری شارهوانیهك و چهند مهتریک له دووری ریگا گشتیهکانوه لهیهکهم بهندیش دا کومپانیا ناچار بگریت که لهماوهیهکی کهمی دیاریکراودا کارگهی ریسایکل دابنیت و له جیاتی کوگا کردن و سوتانی خاشاکهکه دووباره بهکاری بهینیتهوه . که له دهرهنجامدا نهمه وادهکات کومپانیای دیاریکراو لهجیاتی نهوه ی خودی بدزیتهوه له کوکردنهوه خاشاك ههولبدات زورترین بری خاشاك کو بکاتهوه چونکه بویدهبیته سهرچاوهی داهات.
- ج- ههولابدریّت چهند ئۆتۆمبیلیّکی خاشاك كۆكردنهوه هاورده بكریّن كه بتوانن به میكانزمی گیّسکی كارمبایی كار بكات به مهمهستی چارهسهركردنی شووشهی شكاو كه بریّکی زور ههیه به تایبهتی له لیّواری ریّگا سهرهکیهكان و ههلگرتنهوهیان گرانه.
- ح۔ تەرخانكردنى چەند شوێنێكى تايبەت كە ھەموو خزمەتگوزاريەكانى لى بيت بە رووبەرى چەند دۆنمێك لەھەر شارێك بۆ ئەوانەى مادە كحوليەكان دەخۆنەوە وە لە شوێنەكانى تر خواردنەوەى كحولى قەدەغە بكريّت.

ئهم پرسپارانهی لهم توپّژینهومیه نمتوانراوه وولام بدرینهوه؟

- ۱- کاریگهری خاشاك لهسهر تهندروستی و بلاو بوونهوهی نهخوشی چی یه؟
  - ۲- کاریگهری خاشاك لهسهر پێکهاتهی خاك و ئاو چی یه؟
    - ۳- کاریگهری خاشاك لهسهر پیسبوونی ههوا چی یه؟

سەرچاومكان

يەكەم : سەرچاوە كورىيەكان/

كۆمەلێك مامۆستاى زانكۆ ،جيۆگرافياى ھەرێمى كوردستانى عێراق ،چاپخانەى وەزارەتى ھەرێمى كوردستان ، چاپى دووەم ،ھەولێر ،۱۹۹۹ز

نادر روستایی ، گهشتیک بو گهشت وگوزار ، روکسانه ،چاپی یهکهم، همولیّر ۲۰۱۱ .

گوْفاری ژینگه و ژیان ، ئاریّز، ژماره(۱٤٫٩٫۸) ،وهزارهتی ژینگه، (۲۰۰۸، ۲۰۰۹)

كارزان عبدالله ،خاشاك وزهنگی مهترسیدار ،(گوّقاری زانستی سهردهم)، ئهنتهرنیّت

دووهم: سەرچاوە عەرەبيەكان/

د. خليف مصطفى غرايبة ،المقومات البيئية كاساس للسياحة ، الموسوعة الجغرافية /المجلة ا لجغرافية(صحيفة السوسنة) انترنيت

هيئة السياحة لحكومة اقليم كوردستان،دليل اقليم كوردستان السياحي ٢٠١٢٠

التنمية المستدامة :بين الحق في استغلال الموارد الطبيعية والمسئولة عن حماية البيئة، الموسوعة الجغرافية /الجلة ا لجغرافية، انترنيت

نسيم برهم ، تقيم عام العرض الطبيعي في الجغرافيا السياحية، جامعة الاردنية، الموسوعة الجغرافية /الجلة ا لجغرافية، انترنيت

معهد الدولي للتنمية المستدامة دليل مفاوضات تغير المناخ بالدوحة عطر ٢٠١٢ ، www.iisd.ca

ا تفاقية الأمم المتحدة الإطارية بشأن تغير المناخ ١٩٩٢.

بروتوكول كيوتو ٢٠٠٥.

زيمرمان، مايكل، الفلسفة البيئية: من حقوق الحيوان إلى الإيكولوجية الجذرية، ترجمة معين شفيق رومية، سلسلة عالم العرفة، عدد ٣٣٢، الكويت، ٢٠٠٦.

كالفرت، بيتر وسوزان كالفرت، السياسة والمجتمع في العالم الثالث: مقدمة، ترجمة عبدالله جمعان الغامدي، مطابع جامعة الملك سعود، الرياض، ٢٠٠٢م.

لموسوعة الجغرافية/المجلة الجغرافية .. نافذة الجغرافيين العرب - من قسم البيئة و التخطيط البيئي

سى بهم/سهرجاوه ئينگليزيهكان -

Wali, E, K2010 2010 Zanko, Hawler The Domestic Solid Waste Generation Management in Erbil City

Yahya Ahmed Shekha 2011 Zanko, Hawler Household Solid Waste Content in Erbil City, Iraqi Kurdistan Region

Shahen Sabir 2011, Zanko, Howle, Domestic Solid Waste Management in Erbil city & Their Effects on Surface & Water

Brown, L.R. The Future of Growth" in *State of the World Report 1998*. The Worldwatch Institute, 1998. 01-21.

Buckingham S. Ecofeminism in the Twenty-First Century. *Geographical Journal*.170, Issue 2, 2004. 146-154

Christoff, P. Ecological Modernization. *Environmental Politics*, Vol. 5, No. 3, 1996, 476-500.

Coates, J. Ecology and social work: Toward a New Paradigm. Halifax: Fernwood Press, 2003a.

Coates, J. Exploring the Roots of the Environmental Crisis: Opportunity for Social Transformation. *Critical Social Work*, 3(1), 2003b, 44-66.

Connelly, J. and G. Smith. *Politics and the Environment: From Theory to Practice*, London: Routledge, 1999.

Dryzek, J. S. *The Politics of the Earth: Environmental Discourses*. Oxford: University Press, 1997.

Durning, A. Asking How Much is Enough. In Lester Brown et al. *State of the world 1991*. New York: Norton, 1991.

Eckersley R. Environmentalism and Political Theory: Towards an Ecocentric Approach. London: UCL Press, 1992.

Fowke R and Prasad D, 1996. Sustainable development, cities and local government. *Australian Planner* 33 61–6.

المعراق من المعراق ال

هه دیدمی کوردستانی نیراق نه نجومهنی وهزیران ومزارمتی خویندنی بالا و تویژینهومی زانستی زانکوی سه لاحهدین – ههولیر کولیژی بهریومبردن و تابووری کاروباری زانستی وخویندنی بالا

Iraqi Kurdistan Region/ Council of Ministers/ Ministry of Higher Education & Scientific Research
University of Salahaddin – Hewlêr/ College of Administration & Economic/ Scientific Affairs & Graduate Studies

NO: Date: CIVAR

ثاره: المهم المركم المركم المركم المركبة ريكموت: المركم المركم المركبة المركب

ا ۲۷۱۳ ی کوردی

نمنني

ر بۆ/وەزارەتى شارەوانى و گەشت و گوزار دەستەى گشتى گەشت و گوزار بۆ/وەزارەتى شارەوانى و گوزار بەستەن توپزينەوە

سلاو و ریز ...

ئاماژه بهنوسراوتان ژماره ۲۲۰۱ له رێکهوتي ۲۰۱۳/۱۰/۱۰ تايبهت به ههڵسهنگاندني دوو توێژينهوه بهناونيشاني :

ا - بەريوەبردنى خاشاك لە سەيرانگاكانى ھەريمى كوردستان

٢ -انسياحه اليكترونيه ودورها في تحقيق التميز السياحي في اقليم كوردستان

ھاوپێچـــى نوســــراومان كۆنووســـى لێژنــــەى ھەلســـەنگاندن لەلايــــەن لێژنەيـــەكى پســـپۆڕلە بوارى كارگێرى كۆليژمان بۆتان دەنێرين.

لهگهل ريز ماندا....

هاوپيچ//

- كۆنۈسى لېژنەي ھەلسەنگېنەر.

وينهيهك بق:-

نووسینگهی بهریز راگری کولنژ/لهگهل ریزدا.

خۆينىدنى بالا و كاروبارى زانستى/لەگەل بەراپيەكان ...

بەشى كارگىرى /لەگەل ريىزماندا.

دەركردە .

ژمــاره: 1184 ريّكهوت/11/4/2013

سُّهُ وَكَايِهُ تِي زِانْكُوْي سَهُ لاَحَهُ دَدِينَ /هَهُ وَلَيْرَ کۆلـێژی بەرێوەبردن و ئابووری بهشی کارگیری

د. ميري

بۆبەرىكىز راگىرى كىۆلىر

ب/ههلسهنگاندنی تویّژینهوه

سلاو و ريــز....

دوای تاوتوی کردنی تویّژینهوهکان بهناونیشانی(بهریّوهبردنی خاشاك له سهیرانگهکانی ههریّمی كوردستان)،(السياحة الالكترونية ودورها في تحقيق التميـز السياحي في اقليم كوردسـتان) لهلايـهن ئەندامانى لێژنەي ھەڵسەنگاندن كە بەگوێرەي فەرمانى كارگێرى ژمارە 2710/2/3 لەرێكەوتى 2013/10/24 پێػۿێنراون،دەرئەنجامى ھەڵسەنگاندنيان بەم شێوەيەى خوارەوە بوو: -هەردوو توێڗٛینهومکه پهسهندن وهشیاون بۆ پێشکهش کردنیان له کۆنفرانسی گهشت و گوزاری ههريمي كوردستان.

لهگهل ريزماندا...

م.محسن عثمان حسن

ئەندام

2013 /11/4

ئەندام

2013 /11/4

پ.ى.د.احلام ابراهيم ولى م.بريشان معروف جميل

سەرۆك 4/ ۱۱/ 3ە2